

УДК 811.14'367.625.41'367.3'255:801.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-215-39>

ОБРАЗ ЧАСУ В «ОДАХ» ГОРАЦІЯ

THE IMAGE OF TIME IN THE «ODES» OF HORACE

Савула А. М.,

orcid.org/0000-0002-8583-4818

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри класичної філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Пилипів О. Г.,

orcid.org/0000-0001-9651-7343

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри класичної філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Карбовнік І. В.,

orcid.org/0000-0002-6231-3075

старший викладач кафедри філології імені Якіма Яреми

Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького

У представленій статті досліджено усі чотири книги «Од» поета, представника римської доби періоду імператора Августа, Квінта Горация Флакка. Увагу у роботі зосереджено на віршованій контекст, що містить всілякого роду часовий образ. Описано структуру та моделі часових образів та символів.

Увагу зосереджено на короткому висвітленні проблематики сучасних досліджень творчості Горация європейської мовознавчої традиції, а саме за останні п'ятдесят років.

Коротко, проте змістовно подано розуміння поняття часу у античну добу.

Розглянуто та описано стилістичні, лексичні, структурні особливості поезики образу часу у античній римській класичній поезії, а саме у «Одах» Горация. Проаналізовано їх випадки вживання у тексті. Встановлено, що для досягнення досконалого фонетичного та поетичного власного стилю Гораций дуже часто використовує ритмомелодіку та різноманітні літературні тропи та стилістичні фігури (зокрема, алітерація, асонанс). Досліджено, що часові образи Горациєвої поезики побудовані на професійній реалізації поєднання і інтеграції в різнометричну поезію чітко підбраної лексики, яка не тільки зображає та відповідає за конкретну задуману інформацію, а й до того ж утворює слухово-зорову образну уяву. Таким чином виявлено, що Гораций майстерно підбирав та вираховував комбінації звуків і як наслідок лексемних та контекстуальних значень у різноманітних специфічних та класичних літературних ліричних віршованих піджанрах і тим же демонстрував поєднання формального та змістовного (сенсу) у взаємозв'язку із звуковою організацією.

Пітвджено, обґрунтовано доказ високого поетичного ідіостилю Квінта Горация Флакка.

Ключові слова: поезика, стилістика, літературні тропи, ідіостиль, образ, ода, антична римська поезія, давньогрецька філософія.

The presented article examines all four books of the «Odes» by the poet, a representative of the Roman era of the period of Emperor Augustus, Quintus Horace Flaccus. The work focuses on the poetic context, which contains all kinds of temporal images. The structure and models of temporal images and symbols are described.

The attention is focused on a brief coverage of the issues of modern research on the work of Horace in the European linguistic tradition, namely over the last fifty years.

The understanding of the concept of time in the ancient era is briefly, but meaningfully presented.

The stylistic, lexical, structural features of the poetics of the image of time in ancient Roman classical poetry, namely in the «Odes» of Horace, are considered and described. The cases of their use in the text are analyzed. It has been established that in order to achieve a perfect phonetic and poetic own style, Horace very often uses rhythm and melody and various literary tropes and stylistic figures (in particular, alliteration, assonance). It has been studied that the temporal images of Horace's poetics are built on the professional implementation of the combination and integration into the different-metric poetry of clearly selected vocabulary, which not only depicts and is responsible for the specific intended information, but also forms an auditory-visual figurative imagination. Thus, it has been revealed that Horace skillfully selected and calculated combinations of sounds and, as a result, lexeme and contextual meanings in various specific and classical literary lyrical verse subgenres and thereby demonstrated the combination of formal and substantive (sense) in connection with the sound organization.

The evidence of the high poetic idiostyle of Quintus Horace Flaccus has been confirmed and substantiated.

Key words: poetics, stylistics, literary tropes, idiom, image, ode, ancient Roman poetry, ancient Greek philosophy.

Постановка проблеми. Сучасна європейська мовознавча та лінгвістична школи, кінця 20-го, початку 21-го сторіччя (українські, німецькі, британські мовознавчі школи) досліджують Горація у ролі величного майстра поетичного слова та стилю. Горацієва поетика є відображенням глибоких філософських соціокультурних, міфологічно-релігійних тем та змістів. Використовуючи майстерну, професійну, детально продуману та реалізовану поетичну техніку формування літературного слова, поет демонструє різні групи образів та символів: простору, природи, війни, соціуму, міфології, часу, музики та ін.

Вивчаючи у попередніх наших дослідженнях питання натуралістичних образів поезії «Од» автора та поетики окремих од, у цьому продовжуємо роботу над тематикою образів та символів та демонструємо Горацієвий підхід до теми «часу»: яким чином поет зображає та розуміє поняття «часу» [1]. Квінт Горацій Флакк є автором таких поетичних збірок: «Сатири (Бесіди)», «Оди», «Еподи», «Послання», «Поетичне мистецтво або Послання до Пісонів», «Пісня вікового свята». Фактично лише в «Одах» Горацій зумів досягти вершини поетичної майстерності. Тут абсолютно інша інтонація, кожен вірш вивірений, все продумано до найменших деталей. Фактично читач та дослідник отримує та бачить перед собою «свято форми».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження особливостей стилю мови Горація представлені окремими працями українських та німецьких дослідників: український дослідник лінгвіст-перекладач Андрій Олександрович Содомора ще на початку 70-х років минулого століття почав досліджувати поетику Горацієвих «Од», продовжуючи потягом 80-х, і дотепер. Основні погляди на образність творчості Горація дослідник висвітлив у праці-монографії «Жива античність», а також у інших працях [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. На початку 21 століття до когорти дослідників долучилася українська дослідниця-лінгвістка Г. Загайська, яка досліджувала особливості стилю мови Горація на морфологічному, синтаксичному, структурно-стилістичному рівнях¹ [10]. Нами досліджено натуралістичні образи, 30 оду третьої книги «до Мельпомени/Пам'ятник», у якій яскраво представлений і образ часу, 7 оду четвертої книги «До Манлія Торквата», яка також описує часові символи [1; 11; 12].

Мета дослідження. Взавши як об'єкт дослідження усі 4 книги «Од» Горація (103 оди), встановлено мету: дослідити поетику часових образів та символів, характерні особливості поетичного стилю, насамперед у фонетико-смісловому аспекті.

Усі явища об'єктивної реальності тією чи іншою мірою перебувають у просторі та часі. Світові літератури, світові мистецтва, зображають час як об'єктивну сторону світу, а також і як особливу: специфічну, символічну, сакральну. Таке розуміння поняття часу, така його образна

¹ Галина Михайлівна Загайська у своїх наукових статтях детально зупиняється на дослідженні стилістичних фігур (стилістичних особливостей) в «Одах» Горація. Досліджуючи їх, образ часу також постає предметом аналізу поміж них. Тому у цій статті ми зосереджуватимемося тільки на окремих прикладах, і пояснюватимемо фонетико-сміслові особливості.

проекція може бути пояснена багатьма чинниками, насамперед сприйняттям та розумінням «категорії часу» окремими культурами чи історичними епохами.

Час в розумінні античних мислителів – це основа, фундамент, що пояснює змінність світу, його плинний характер існування, присутність у світі не тільки «речей» (об'єктів, предметів, явищ), а й подій. Античними мислителями та вченими це поняття розглядалося в ракурсі міфопоетичної і релігійно-міфологічної картини світу. В Древній Греції час постає питанням філософського зацікавлення (Геракліт, Парменід, Демокріт, Аристотель, Платон, Епікур, Діоген Лаертський, Плотін, Августин). Аристотель говорить про час, відокремлюючи його від змін. Власне, він намагається абстрагуватись від суті зміни, і пізнати суть часу. Він говорить про те, що час є суть зміни з рухом. Його ж поняття руху тотожне з сучасним поняттям процесу. А от Епікур стверджував, що час і смертність не мають у людей викликати страху. Філософ закликав суспільство насолоджуватися життям, допоки воно триває, і не боятися майбутнього та не думати зайвого про нього. Він стверджував, що страх смерті – це основна причина людських нещасть, саме тому треба вчитися жити, не боячись наповнювати життя щастям в моменті. Горацій як поціновувач теорій епікуреїзму був добре знайомий з концепціями давньогрецьких філософів і мав чіткі уявлення про поняття часу [13; 14; 15; 16].

Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю систематизованого дослідження поезики римської поезії насамперед у фонетико-смісловому аспекті, а також відсутністю дослідження образу часу в античній поезії. Дослідження є логічним продовженням початого іншими науковцями дослідження техніки поезики Горація.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю Горацієвої лірики є звернення від автора-наратора, яке часто містить у собі або волевиявлення, або пораду. Поет такими способами прагне впливати на сприйняття читача, адресата. Усякого роду настанови та цілеспрямовані роздуми призначені для того, щоб бути реалізованими, і основна думка та мораль вірша, як правило, дуже часто звернена в майбутнє, в перспективу.

Сама часова поезика Горацієвих творів є складною: поет іде в глибину слова; розкриваючи його приховані можливості, він осягає найбільшого зображувального ефекту на найменшому «просторі» своїх од.

Досліджуючи часові образи у «Одах» Горація, було встановлено, що їх можна розділити на три окремі групи тематичних моделей: 1) наративна часова настановча модель – поради Горація як жити правильно у майбутньому, до прикладу: *Damnosa quid non inminuit dies? / aetas parentum, peior avis, tulit / nos nequiores, mox daturos / progeniem vitiosiore.* (Н. Carm. III, 6, 45–48) [17; 18] *Чого не сточить згубного часу плин? / Батьки минулись, гірші, ніж предки їх, / На світ привівши нас, марніших, / Ми ж – іще гірше дамо породдя*² [19]; 2) споглядальна модель часу – сприйняття поетом часу як персоніфіковане чи буквально явище, яке впливає на життя, молодість, силу. Така модель відображає взаємовідношення понять життя-смерть/земне життя/післяземне життя, а також співвідношення прожите життя/сьогодення/майбутнє. Час виступає мірою існування; 3) дійова модель часу – жити та опрацювати відчуття часу як корисну та поточну річ заради здобутку істинного справжнього життя. Ця модель також відображає взаємовідношення понять життя-смерть/земне життя/післяземне життя. Горацію характерно протиставляти в певній оді другу модель третій задля повноцінного повчального ефекту.

На 103 оди припадає 16 уривків (інколи уся ода може бути присвячена часовій тематиці) із вживанням образу часу. Проаналізуємо уривки зі знайденими моделями детальніше: вже в першій оді першої книги «До Мецената» Горацій використовує образи дотичні до часу та буквально часові: *nunc viridi membra sub arbuto / Stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae* (Н. Carm. I, 1, 22-23) [17; 18] *Зручно лігши собі то під сунічником, То при тихім струмку в закутку*

² Як і в попередніх дослідженнях поезії Горація, у цій статті використовуємо переклад Андрія Содомори.

милому [19]. Перед читачем виринає картина відпочинку мисливця, яка належить до третьої групи. Горацій закликає жити моментом, власне, жити та насолоджуватися моментом, шукати у кожній миті життя-часу приємну вічність-безкінечність. Алітерація та асонанс *bra/arb, but/put, str/s...cr* саме створюють образ відпочинку. Перед нами постають слухові образи хропіння, дзюрчання струмка, цвірінькання пташок. Лексема «*viridis – зелений*» символічно повинна сприйматися як молодий, повний сил, в розквіті. Таким чином Горацій демонструє порівняння та протиставлення понять: зелений/весна/молодість – білий (сивий)/зима/старість. Полісиндетон сполучника *nunc...nunc – teneper...teneper* інтенсивніше натякає на Горацієву підказку про настанову проживати кожен момент життя.

Quid si futurum cras, fuge quaerere, et /quem fors dierum cumque dabit, lucro / adpone...// donec virenti canities abest /morosa. (Н. Carm. I, 9, 12–14, 16–17) [17; 18] *Що завтра буде – вже не твоя журба. Добром та зиском будь-який день вважай, Дарунок долі... [19] дослівно: Що буде завтра – не питай, і якого дня доля дасть – приймай як прибуток; // доки старість ще не засмутила молодість – не марнуй її.* Якраз в оді «до Таліарха» Горацій вперше демонструє відому епікурейську думку: насолоджуватися теперішнім, не перейматися майбутнім, тому що життя коротке. В уривку наявні аж чотири групи алітерація/асонанс, які створюють сприйняття образу часу: *qui/quae/que; urum/em/erum/um; cra/cro; dpon/pou.* Горацій вдруге демонструє протиставлення понять: зелений/весна/молодість – білий (сивий)/зима/старість.

Наступна ода «до Левконої» уся присвячена часовій тематиці. У ній поет використав свій всевітньо відомий крилатий вираз «*carpe diem*» – «лови момент». Це один із найвідоміших творів античної поезії, що закликає до насолоди теперішнім моментом і розсудливості щодо майбутнього. Оскільки людина смертна, а час життя утікає, то лише насолода миттю спасе обставини: *Tu ne quaesieris (scire nefas) quem mihi, quem tibi / finem di dederint, Leuconoe, nec Babylonios / temptaris numeros. Ut melius quicquid erit pati! / Seu pluris hiemes seu tribuit Iuppiter ultimam, / quae nunc oppositis debilitat pumicibus mare / Tyrrhenum, sapias, vina liques et spatio brevi / spem longam reseces. / Dum loquimur, fugerit invida / aetas: carpe diem, quam minimum credula postero.* (Н. Carm. I, 11) [17; 18] *Ти не звідуй про те, де нам между доля накреслила, / Левконоє: того – й знати не слід, так що й халдеїв ти, / Й числа їхні облиш. Краще стократ – брати, що суджено, / Чи багато ще зим небо нам шле, чи вже остання ця / Там об берег сипкий в злобі сліній хвилю тірренську б'є. / Зваж розумно те все, вина ціди й миттю короткою Довгу мрію діли: задрісний час, поки говорим тут, / Вже у безвість летить. День цей лови! У майбуття – не вір [19].* В оді наявні п'ять груп алітерація/асонанс для підсилення образу часу.

У оді «до Аполлона» Горацій поступово, щоправда не надто часто, але яскраво, образно, буквально експресивно продовжує тематику «проживання часу»: справжнє багатство – душевний спокій і помірність, які якраз являють наслідковими похідними чи складовими правильно прожитого життя-часу. Алітерація звуків *fr/p...r/pr...r/gr/t...rp/g...r/th...r/c...r* вводить мрійний образ, алітерація/асонанс *don/int/ment/sen...ta/rente* фокусують читача на основній філософській думці уривку, а полісиндетон *nec...nec* інтенсифікує загальне сприйняття: *frui paratis et valido mihi, / Latoe, dones et precor integra / cum mente nec turpem senectam / degere nec cithara carentem* (Н. Carm. I, 31, 17–20) [17; 18] *Одне прошу лиш: хай у здоров'ї я, / Латони сину, тишуєш майном своїм. / А світлий розум мій і ліра / Хай не лишають мене й на старість [19].*

У оді «до Саллюстія Кріспа» Горацій аналогічно прововжує радити Саллюстію не прагнути надмірного у житті і не жертвувати своїм душевним спокоєм заради матеріальних благ та слави. Тобто поет знову наголошує на тому, що справжнє щастя йде через розум і помірність, а не через жагу до влади: *vivet extento Proculeius aevo, / notus in fratres animi paterni: / illum aget pinna metuente solvi / Fama superstes.* (Н. Carm. II, 2, 5–8) [17; 18] *Крізь віки живим Прокулей наш пройде / Той, що батьком став для братів у скруті: / В славі злине він на крилі могутнім, / Смерть подолавши [19].* В уривку образотворчими елементами постають три групи алітерація/асонанс, що видно у вірші.

Ода «до Деллія» повністю присвячена тематиці часу: вона охоплює глибокі філософські роздуми, які стосуються життя, смерті, долі, а також цінностей і римських моральних принципів. Гораций знайомить нас з основними складовими своєї часової концепції: життя смертне, не потрібно спішити і жити великими довготривалими планами та перспективами; лови момент, вже нам зрозумілий принцип життя у моменті; обирати варто прості цінності як основні життєві істини, які сприяють якісному життю та можливості жити у доброчесності сумлінним громадянином: *Aequam memento rebus in arduis / servare mentem, non secus in bonis / ab insolenti temperatam / laetitia, moriture Delli, / seu maestus omni tempore vixeris / seu te in remoto gramine per dies / festos reclinatam bearis / interiore nota Falerni. / quo pinus ingens albaque populus / umbram hospitem consociare amant / ramis? quid obliquo laborat / lympa fugax trepidare rivo? / huc vina et unguenta et nimium brevis / flores amoenae ferre iube rosae, / dum res et aetas et sororum / fila trium patiuntur atra. / cedes coemptis saltibus et domo / villaque, flavos quam Tiberis lavit, / cedes et exstructis in altum / divitiis potietur heres. / divesne prisco natus ab Inacho / nil interest an pauper et infima / de gente sub divo moreris: / victima nil miserantis Orci. / omnes eodem cogimur, omnium / versatur urna serius ocius / sors exitura et nos in aeternum / exilium inpositura cumbae.* (Н. Carm. II, 3, 5–8) [17; 18] В біді від смутку ти вберегти зумій / Погідний дух свій, в щасті – від радості, / Котра, бува, й межі не знає, / Деллію милий, бо ти ж із смертних – / І ним зостанеш, хоч і сумуй весь вік, / А хоч при святі все попивай собі / Фалерну кращого, старого, / В затінку десь у траві здрімнувши. / Для кого, друже, глянь, із тополею / Могутня сосна в тіні одній злилась / Гостинно так, а цей струмочок / Змійкою в'ється, дзюрчить – для кого? / Олій пахучих, вин і троянд, які / Недовго квітнуть, ти нам подать вели, / Ще поки доля й вік сприяє / Й чорну снують іще Парки нитку. / Бо все покинеш: дім і лани усі, / І ту садибу, що золотавий Тібр / Омив, а стіг твого багатства / Вже не тебе – спадкоємця втішить. / Чи ти – потомок древнього Інаха, / Чи то з низів ти, вбогий, – під небом цим / Ти – тільки гість і тільки жертва / Орка, який співчуття не знає. / Туди, до нього, суджено всім піти: / Стрясають урну – жереб і наш колись / Із неї випаде – і човен / Нас повезе у вигнання вічне [19]. Низка алітерацій/асонансів створюють образ напруги, легкості, радості, важливості, роздумів над часом.

В оді «до Септимія» спостерігаємо роздуми про долю, приреченість людського життя, значення часу та безповоротність минулого. Поет наголошує на важливості прийняття того, що вже не можна змінити, і заохочує не тратити часу на переживання за втраченим, а замість цього зосередитись на теперішньому: *Tibur Argeo positum colono / sit meae sedes utinam senectae, / sit modus lasso maris et viarum / militiaeque.* (Н. Carm. II, 6, 5-8) [17; 18] В Тібур, милий край, де осів аргосець, / Ось куди я йду, щоб зустріти старість; / Війни бачив я, находився, наплававсь – / Час одпочити [19]. Алітерація/асонанс як формотворчі елементи образу у цьому уривку також присутні.

У оді «до Руфа» автор з іронією звертається до свого друга Вальгія Руфа: образ свідомого заперечення деяких тривалих часових процесів мистецько висміює головного персонажа: *Non semper imbres nubibus hispidos / manant in agros aut mare Caspium / vexant inaequales procellae / usque nec Armeniis in oris, / at non ter aevo functus amabilem / ploravit omnis Antiochum senex / annos nec inpubem parentes / Troilon aut Phrygiae sorores...* (Н. Carm. II, 9, 1–4, 13–17) [17; 18] Не вік же хмари, Вальгію, друже мій, / Дощами ллються над перелогами, / Не вік вітри поперемінні / Хвилю женуть на Каспійськiм морі, / Та ж навіть Нестор, хто три віки прожив, / Не лив до смерті сліз за Антілохом; / Не вік батьки слізьми скропляли / Й сестри-фрігіянки прах Троїла... [19]. Алітерація/асонанс як образотворчі складові у цьому вірші також представлені декількома групами.

Ода «до Постума» також містить повний перелік Горацийових настанов щодо правильного життя та сприйняття життя, часу, смерті: *Eheu fugaces, Postume, Postume, / labuntur anni nec pietas moram / rugis et instanti senectae / adferet indomitaeque morti, / non, si trecenis quotquot eunt*

dies, / amice... (Н. Carm. II, 14, 1–6) [17; 18] *Гай-гай, спливають, Постуме, Постуме, / Літа, мов хвилі! Вік догоджай богам – / Чоло старечі зорють зморики, / Смерть кам'яна не вповільнить кроку. / Хоч день при дневі триста волів даруй – / Не схилиш Орка...* [19].

В наступній оді Горацій задумується про людські прагнення встигнути чи гнатися за великими цілями, живучи надто мало: **quid brevi fortes iaculamur aevo / multa? quid terras alio calentis/sole mutamus? patriae quis exsul?** (Н. Carm. II, 16, 17–20) [17; 18] *Дивно: в тім житті, хоч таке коротке, / Стільки цілей в нас! У краї все інші / Ми рвемось дарма: чи втечеш від себе, / Кинувши край свій?* [19]. Полісиндетон *quid...quid* підсилює образ роздумів, а група двох алітерацій/асонансів створює образ подиву.

В останніх двох уривках присутня важлива для Горація лексема «necessitas», яка при перекладі може розглядатися як «смерть, неминучість»: *aequa lege Necessitas / sortitur insignis et imos, / omne saepe movet urna nomen.* (Н. Carm. III, 1, 14–16) [17; 18] *Грізна смерть між тим / Вельмож і вбогих рівним правом / Ключе: їх жереби – в спільній урні.* [19]. Три групи алітерація/асонанс *ita/itu, sit/sig, mo/om/mo/nom* утворюють образ напруги, страху та неминучості.

Si figit adamantinos / summis verticibus dira Necessitas / clavos, non animum metu, / non mortis laqueis expedies caput. (Н. Carm. III, 24, 5–8) [17; 18] *Та, коли в твого дому шпиль / Неминучість тверда скоби залізні вб'є, – / Страх заляже в душі твоїй, / Візьме в сімі свої смерть твою голову* [19]. Дві групи алітерація/асонанс *an/non/an/non, f...g...t/m...nt/v...rt/c...ss...t/m...rt/c...pt* також творять образ напруги, страху, неминучості.

Висновки. Здійснений аналіз тексту дав змогу визначити, що майстерно створені часові образи Горація, – активно представлені в тексті «Од» передусім багаті на алітерацію та асонанс, які переважно утворюють слуховий образ. Актуальне дослідження цих форм – у інших поетичних текстах автора, а також перспективним є дослідження образу простору.

Образ часу в поезії Горація є експресивною філософською складовою основного тексту лірики, з допомогою якої створено великого рівня професійний поетичний задум. Поняття часу тісно пов'язане з поняттями *життя, смерть, вічність, цінності, страх, невідомість, неминучість*. Горацію характерне використання асонансу через розуміння його як архетипний образ. Звук «е» представляє образ простору, величини, напрямку, далі, часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Савула А. М. Поетика натуралістичних образів в «Одах» Горація. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2024. Вип. 21(89). С. 123–126. DOI: 10.2526/4/2519-2558-2024-21(89)-123-126
2. Содомора А. Жива античність. 2-ге вид., зі змінами. Львів : Срібне слово, 2009. 84 с.
3. Содомора А. О. Власні імена в поетичних образах Горацієвих Од. *Іноземна філологія*. 1983. № 19. С. 93–101.
4. Содомора А. О. Гораційів «Пам'ятник» крізь призму одного рядка: *Crescam laude recens...* *Записки «Перекладацької Майстерні, 2000–2001»*. Львів, 2002. Т. 3. С. 156–163.
5. Содомора А. О. Мистецтво поезії. *Жовтень*. 1973. № 1. С. 9–11.
6. Содомора А. О. Ритми життя в поетичному слові Горація. *Парадигма*. 1998. Вип. 1. С. 80–91.
7. Содомора А. О. Світлотіньові і кольорові контрасти в поезії. *Іноземна філологія*. 1979. №55. С. 118–127.
8. Содомора А. О. Поєднання слів як засіб творення образів у поезії Горація. *Іноземна філологія*. 1980. С. 145–155.
9. Содомора А. О. Простір як елемент образності в поезії Горація. *Іноземна філологія*. 1984. №74. С. 111–117.
10. Загайська Г. Особливості вживання тропів в одах Горація. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія*. 2011. Вип. 547–548. С. 273–280.
11. Савула А. М. Ода «До Манлія Торквата» як одна із вершин поетичної майстерності Горація. *Тези звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов за 2023 р. (1–2 лютого 2024 р.)*. На пошану 100-річчя професорки Нонни Хомівни Копистянської / Відп. ред. Татаровська О. В. м. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2024. С. 286–290.

12. Савула А. М. The Ode «To Melpomene» as one of the peaks of Horace's poetic mastery. / *Тези міжнародної наукової конференції Global Innovations and Collaborative Solutions in Contemporary Science*, Poland, Lodz). 15 грудня 2023. С. 55–59.
13. Арістотель. Метафізика. / Перекладач: Олексій Панич. К. : Темпора, 2022. 848 с.
14. Callahan, John F. *Four Views of Time in Ancient Philosophy*, Cambridge: Harvard University Press, 1948. XII, 210 p.
15. Gloy, Karen *Philosophiegeschichte der Zeit*. München: Fink, 2008. 204 S.
16. Sorabji R. *Time, Creation and the Continuum. Theories in Antiquity and Early Middle Ages*. L.: Duckworth, 1983. XVIII, 473 p.
17. Kiessling A. (Ed.) *Horatius Q. F.: Oden und Epoden*. Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 1959.
18. Mueller L. (Ed.) *Horatii, F. Q.: Carmina*. Wien: Editio stereotypa minor, 1930.
19. Гораций К. Ф. Оди. Еподи. Сатири. Послання. Пер. з латини А. Содомора. Львів: Априорі, 2021. 432 с.
20. Арістотель. Поетика / Пер. Б. Тена; вступ. ст. і коментарі Й. Кобова. К.: Мистецтво, 1967. 136 с.

Дата надходження статті: 24.11.2025

Дата прийняття статті: 17.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025